

ВІДГУК

офіційного опонента

Калиновського Юрія Юрійовича

на дисертаційну роботу Мурадян Наталії Сергіївни

«Особливості інтенціональності правосвідомості в умовах віртуалізації суспільних відносин»,

представлену на здобуття наукового ступеня доктора філософії
в галузі знань 03 Гуманітарні науки, за спеціальністю 033 Філософія

Актуальність теми дисертації.

Актуальність теми даного дослідження обумовлена взаємопов'язаними процесами, факторами та тенденціями, що мають місце у вітчизняному соціумі й у глобальному просторі сьогодення. Так, Українська держава знаходиться у стані перманентних трансформацій, якість яких визначається низкою чинників, серед яких важливе місце посідає ступінь розвиненості правосвідомості та правової культури як окремих громадян, так і суспільства у цілому. Сучасна демократична країна не може ефективно розвиватись без належної розбудови інститутів правової держави, правового й громадянського суспільства. У цих процесах особливої значущості набуває ціннісна спрямованість суспільної правосвідомості, розвиненість її елементів, їх змістовна наповненість та здатність її носіїв демонструвати гнучкість щодо суспільних змін.

Також актуальність проблематики інтенціональності правосвідомості детермінована прискореною та наскрізною інформатизацією й віртуалізацією суспільних відносин. Феномен правосвідомості у віртуальному середовищі репрезентовано як у класичних, так і некласичних формах буття. З одного боку, віртуальні спільноти надають суб'єкту більше свободи, а з іншого боку – створюють підґрунтя для зменшення рівня його моральної та правової відповідальності. У таких умовах характеристики правосвідомості людини, її духовна інтенціональність стають вирішальними чинниками для подальшої саморепрезентації у віртуалізованому соціальному середовищі. Розуміння людиною сутності права, правових цінностей, механізмів їх реалізації стають одним з вирішальних аспектів формування траєкторії соціальної поведінки громадянина в різноманітних спільнотах. Безумовно, інтенціональність є базовою ознакою свідомості як такої, а її присутність в правовій свідомості обумовлює зв'язок між індивідуальною

свідомістю людини та соціальним зовнішнім світом, наповнюючи наміри, вчинки, відносини аксіологічно-правовою значущістю.

З теоретичного погляду, актуальність теми обумовлюється тим, що вона досі залишається недостатньо дослідженою як у закордонному, так і в українському науковому дискурсі саме у тому ракурсі, який представлений у розглядуваному дисертаційному дослідженні. Зокрема значний масив наукових праць присвячено теоретичним засадам розуміння природи правосвідомості, при цьому практичним аспектам її реалізації, її інтенціональності у віртуалізованих соціальних відносинах у науковій літературі приділено менше уваги.

У зв'язку з вищенаведеним проблема інтенціональності правосвідомості загалом й в умовах віртуалізації суспільних відносин зокрема є актуальною з теоретичного та практичного погляду.

Щодо зв'язку дисертації з науковими програмами та темами зазначимо, що дисертаційне дослідження виконувалося відповідно до планів НДР гуманітарно-правового факультету Національного аерокосмічного університету ім. М. Є. Жуковського та у проблемному полі науково-дослідних робіт кафедри філософії та суспільних наук за темами: «Філософія ідентичності соціального суб'єкта» (№ Д/Р 01117U005561 від 01.01.2018.), «Аксіосфера в культурі комунікативної динаміки сучасного суспільства» (№ Д/Р 0121U109606 від 01.03.21), а також «Етос: форми присутності» (№ Д/Р 0121U109089 від 01.03.21).

Оцінка обґрунтованості наукових результатів дисертації, їх достовірності та новизни.

Дисертаційні положення дослідження Мурадян Наталії Сергіївни і його результати є логічними, послідовними, чіткими та в достатній мірі обґрунтованими. Обґрунтованість положень наукової новизни та висновків досягнута внаслідок використання загальнонаукових та філософських методів дослідження. Ця наукова розвідка ґрунтується на методах діалектики, синергетики, феноменології, герменевтики та прагматизму, а також наукових прийомах відображених у загальнонаукових методах аналізу та синтезу, класифікації понять, методу сходження від абстрактного до конкретного. Використовуючи вищенаведені методи, у дослідженні було проведено реконструкцію історично-наукових результатів

пізнання феномена інтенціональності правосвідомості. Для формування головних положень дослідження використано принцип об'єктивізму і плюралізму, а також метод компаративного аналізу у міждисциплінарному огляді, який синтезує філософсько-антропологічний підхід з соціально-філософським щодо розуміння предмету дослідження – феномена інтенціональності правосвідомості та її особливостей в умовах віртуалізації сучасних суспільних відносин.

Наукова новизна результатів дисертаційного дослідження полягає в такому:

- уперше обгрунтовано міждисциплінарну стратегію комплексного дослідження феномена інтенціональності правосвідомості як спеціального предмета в сукупності теоретичних викладів стосовно соціогуманітарних знань, що дозволяє відкрити філософські проблеми дослідження, інтерпретувати та усвідомлювати інтенціональність правосвідомості, як креативно орієнтоване на витворення стійких тенденцій соціальної взаємодії та поведінки людей у межах правової культури з урахуванням процесів віртуалізації соціальних відносин;
- уперше феномен інтенціональності правосвідомості розглядається у трьох ракурсах філософського дослідження: в онтологічному, як самостійне явище, що історично змінюються у своїй структурній композиції та функціональній заданості; гносеологічному, як феномен, що оригінально існує в межах рефлексивної діяльності соціального суб'єкта, культурної поведінки людини та аксіологічному, який висвітлює присутність інтенцій правосвідомості у комунікативному просторі правової культури суспільства;
- уперше виявлено антропологічний характер інтенціональності правосвідомості, показано, що цей феномен включає раціональні та емоційні якості природного та штучного (символічного) характеру, які посилюють конвенційний характер спілкування людей в правовому полі соціальних відносин, а також є ключовим елементом формування правової культури в суспільстві та здатності людини розуміти свої права і обов'язки, відчувати відповідальність в умовах віртуалізації соціальних відносин;
- уперше розглядаються процеси формування, розвитку та реалізації

інтенціональності правосвідомості відносно моральної та правової нормативності, політичних стратегій щодо удосконалення розповсюдження правової культури та правосвідомості в сучасному українському суспільстві;

- удосконалено положення, що інтенціональність правосвідомості вимагає постійного аналізу та адаптації правових систем до сучасних реалій, а також розвитку нових підходів до розуміння моральних і етичних аспектів правопорядку;
- удосконалено розуміння проблеми в контексті того, що наявність навмисності в правосвідомості може дати більш глибоке вивчення природи правових норм і рішень, а також того, яким чином соціальні суб'єкти досягають знань та розуміння щодо правової системи суспільства;
- удосконалено уявлення про можливість віртуальної реальності в розширенні предметного поля інтенціональності правосвідомості, в наданні технологічного ресурсу для створення оригінальних засобів комунікації в сфері правової культури, а також у здійсненні універсальної платформи для спільного вирішення складних проблем правопорядку в діях і вчинках людей;
- отримали подальше продовження дослідження щодо взаємозв'язку між навмисністю в правосвідомості та розвитком правових систем і інститутів в суспільстві, а також механізму змін соціальної й культурної нормативності, що безпосередньо впливають на стан інтенціональності правосвідомості й на виконання правових норм, і використання різноманітних засобів їх застосування;
- отримало подальше продовження розширення меж використання основ феноменологічної теорії і методу дослідження наявності феноменів свідомості взагалі та стосовно інтенціональності правосвідомості як його різновиду;
- отримало подальше продовження вивчення факторів залучення населення до нових віртуальних подій для удосконалення правосвідомості людей у розвитку правової культури демократичного суспільства.

Отже, поставлене у дисертаційній роботі наукове завдання виконано повністю, здобувач достатньою мірою оволодів методологією наукової діяльності.

Оцінка змісту дисертації, її завершеність та дотримання принципів академічної доброчесності.

За своїм змістом дисертаційна робота здобувачки Мурадян Н. С. повністю відповідає Стандарту вищої освіти зі спеціальності 033 Філософія та галузі знань 03 Гуманітарні науки. Дисертаційна робота є завершеною науковою працею і свідчить про наявність особистого внеску здобувача.

Розглянувши звіт подібності за результатами перевірки дисертаційної роботи на текстові співпадіння, можна зробити висновок, що дисертаційна робота Мурадян Наталії Сергіївни є результатом самостійних досліджень здобувачки і не містить елементів фальсифікації, компіляції, фабрикації, плагіату та запозичень.

Мова та стиль викладення результатів.

Дисертаційна робота написана українською мовою. Застосована у роботі наукова термінологія є загальноприйнятою, стиль викладення результатів дослідження забезпечує доступність її сприйняття та використання. Загалом дисертаційна робота оформлена відповідно до вимог наказу МОН України від 12 січня 2017 р. № 40 «Про затвердження вимог до оформлення дисертації», а результати дослідження викладені у науковому стилі.

Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи складає 179 сторінок, з яких 163 основного тексту.

У вступі розкрита актуальність теми дослідження, пояснюється її зв'язок з науковими програмами, планами і темами, визначено мету, завдання, об'єкт і предмет наукової роботи, стан наукової розробленості проблеми та джерельну базу дослідження, охарактеризовано методологічну основу роботи, розкрито наукову новизну, теоретичне і практичне значення отриманих результатів.

У першому розділі дослідження розкрито генезу історичного формування правосвідомості, здійснено аналіз проблеми інтенціональності правосвідомості у філософській думці, розкрито інтенціональність правосвідомості у контексті соціогуманітарного знання, а також визначено методологічні засади дослідження

інтенціональності правосвідомості як соціокультурного та комунікативного феномена. Окремий підрозділ першого розділу присвячено сучасним стратегіям аналізу інтенціональності правосвідомості та їх практичному значенню.

У другому розділі дисертаційної роботи проаналізовано сутність традиції як аксіологічної детермінанти у формуванні інтенціональності правосвідомості, досліджено інтенціональність правосвідомості особистості в умовах глобальної біологічної небезпеки та визначено повсякденність людини в координатах норм права і моралі як умова формування й реалізації інтенціональності правосвідомості. Також висвітлено вплив засобів масової інформації на поведінку людини і стан інтенціональності правосвідомості у соціумі.

У третьому розділі авторка дослідила взаємозв'язок між волевиявленням людини та інтенціональністю правосвідомості в поведінковій діяльності людини, а також віртуальну реальність як нове середовище у функціонуванні інтенціональності правосвідомості. У межах названого структурного елементу дисертації також здійснена спроба розкриття механізмів реалізації інтенціональності свідомості.

Аналіз змісту дисертації дозволяє зробити висновок, що робота має фундаментальний характер та є завершеним науковим кваліфікаційним дослідженням, яке виконано здобувачкою самостійно.

Оприлюднення результатів дисертаційної роботи.

Наукові результати дисертації висвітлені у 5 наукових публікаціях здобувачки, серед яких 4 статті у наукових виданнях, включених на дату опублікування до переліку наукових фахових видань України, 1 стаття в іноземному науковому періодичному виданні країни члена Євросоюзу.

Також результати дисертації були апробовані на 13 наукових конференціях, що відповідають напрямку дослідження здобувачки.

Опубліковані матеріали повністю відображають зміст дисертації та відповідають вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою КМУ від 12.01.2022 р. № 44.

Недоліки та зауваження до дисертаційної роботи.

1. Авторці дослідження необхідно було більш чітко та обґрунтовано означити співвідношення проблем інтенціональності свідомості та інтенціональності правосвідомості. Зокрема у підрозділі 2.4. «Вплив засобів масової інформації на поведінку людини і стан інтенціональності правосвідомості у соціумі» та підрозділі 3.2. «Взаємозв'язок між волевиявленням людини та інтенціональністю правосвідомості у поведінковій діяльності людини» розкриття проблеми інтенціональності свідомості превалює над розглядом інтенціональності правосвідомості, що потребує додаткових пояснень здобувачки в контексті означеного об'єкту та предмету дослідження.

2. Авторці дисертації варто було посилити аналітичний рівень роботи шляхом чіткого формулювання висновків за окремими підрозділами, а саме 1.1. та 2.1., а також у висновках підрозділу 3.1. показати логічний зв'язок інтенціональності свідомості та інтенціональності правосвідомості.

3. На нашу думку, здобувачці необхідно було приділити більше уваги коректному поданню ідей та фактів у дослідженні. Зокрема, під час авторської інтерпретації поглядів відомих філософів на сторінках 22–23, 25, 60, 61, 125, 126 доцільно було б зробити посилання на їхні роботи. Також описуючи на сторінках 146–147 сутність досліджень, проведених різноманітними науковими установами щодо негативних впливів віртуальної реальності на здоров'я та свідомість людини варто було надати посилання на джерела.

Разом з тим, висловлені зауваження не є визначальними і не зменшують загальну наукову новизну та практичну значимість результатів та не впливають на позитивну оцінку дисертаційної роботи.

Висновок про дисертаційну роботу.

Дисертаційна робота здобувачки ступеня доктора філософії Мурадян Наталії Сергіївни на тему «Особливості інтенціональності правосвідомості в умовах віртуалізації суспільних відносин» виконана на належному науковому рівні, не порушує принципів академічної доброчесності та є закінченим науковим дослідженням, сукупність теоретичних та практичних результатів якого розв'язує наукове завдання, що має істотне значення для гуманітарних наук, а саме для

філософії. Дисертаційна робота за актуальністю, практичною цінністю та науковою новизною повністю відповідає вимогам чинного законодавства України, що передбачені в п.6–9 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44.

Здобувачка Мурадян Наталія Сергіївна заслуговує на присудження ступеня доктора філософії в галузі знань 03 Гуманітарні науки за спеціальністю 033 Філософія.

Офіційний опонент:

професор кафедри філософії
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
доктор філософських наук, професор



Юрій КАЛИНОВСЬКИЙ

Підпис	<i>Калиновський Ю.</i>
Засвідчую	<i>Григор</i>
Нач. ВК	<i>23 ок 2024</i>
	р.